

LINGUISTISCH

Zu Nom. Inst. und 1. und 2. Person Pluralis K'.

In einem Satze wie Ezniks (siehe S. 240: Այլք բազուկք ք քի լիսոփայտց առասպելական բանիւք բանասգուշեայք, եւ խոտանան) erscheint als mehrheitlicher Bedeutungsexponent eine Lautung, deren Aufkommen umstritten ist. Die Literatur über diese Frage siehe: Hübschmann, Arm. Stud. I, 89, 95; Bugge, Beitr. et. Erl. arm. Spr., S. 43; Bartholomae, Studien II, 184; Pedersen, KZ. 38, 214; Gleye, Keleti szemle II, 157f.; Pedersen, KZ. 39, 464ff.; Schuchhardt, WZKM. XVI, 304.

Betrachten wir die grosse Uebereinstimmung, die das Bild des Gesamtarmenischen in Vergleichung mit dem Südkaukasischen zeigt, so muss die Ansicht des letztgenannten Aufsatzes als sehr diskutabel gelten. Die Uebereinstimmung des Armenischen mit dem südkaukasischen Sprachstamm kann nicht zufällig sein, denn in den nordkaukasischen Sprachen, mit Ausnahme des Kürinischen und Udischen, lässt sich die Bezeichnung des Geschlechtes nachweisen, sie fehlt aber im Kartwelischen und Armenischen, während die indogermanischen Sprachen auf dem von Brugmann in seinem „Nature and Origin of the Noun Genders in the Indo-europ. Languages“ erörterten Wege zu dem Ausdruck eines solchen gelangt waren. In unserem Falle ist aber die Uebereinstimmung, bei genauerer Prüfung der Verhältnisse, wie die einzelnen Mundarten lehren, nicht beweisend in der proponierten Richtung zu deuten, sondern mit weit höherer Sicherheit entgegengesetzt. Vgl. z. ähnl. Marr, Zapiski vostoč. otdel 17, 1030ff. Gleyes Ansicht, es sei an das Lappisch-Ugrische zu erinnern, wird schwerlich Anklang finden. Bugges Ansicht Gr. II, 66) gebilligt, wird II, 1, 576 nicht mehr erwähnt. Die Vermutung Bartholomaees wäre nach Pedersen KZ. 38, 204, 39, 390 wohl möglich, wird jedoch von ihm nicht als lösend

Լ Ե Զ Ո Ւ Կ Գ Ի Ց Ա Կ Ա Ն

ԱՆՈՒՆԵՆԱԿԱՆ ԳՈՐԺԻՈՎԱԿԱՆԻ, ԵՒ ՅՈՒՆՆԱԿԱՆ Ա. ԵՒ Բ. ԳԻՄՔԻ Գ. Ի ՄԱՍԻՆ

Եղիկայ սա նախագատութեան մէջ «Այլք բազուկք ք քի լիսոփայտց առասպելական բանիւք բանասգուշեայք, խոտանան, եւն (էջ 240) եւ նմանք — իբր յոգնականիչ կազմիչ կ'երեւայ հնչում մը, որուն ծագումը վիճական է: Այս ինքրին մասին ուսումնասիրութիւններ տես՝ Լի-բը-յան, Լայկ. Առասն. Ա. 89, 95. Բարդէի, Նպաստք եւ Մեկն. հայ. լեզ. էջ 43. Բար-նուշե, Առասնասիրութիւնք Բ, 184. Ի թեր-թին Լմամ. Լիզուպ. եւն. հրա. Ա. Կուն, Պէտեր-ըն, 38, 314. ԳԼԻՅԵ (Keleti szemle, II. 157 եւն). Պէտեր-ըն, յիշեալ թերթին մէջ (KZ. 39, 464 եւն). Շո-տհարք, Ի վիճենա-կան թերթն Արեւելագիտ. ԺՁ, 304:

Եթէ նկատենք այն մեծ համահայնութիւնը, զոր ցոյց կու տայ հայերէնի ամբողջական կազմու-թիւնը համեմատութեամբ հարաւային Ազգասա-կանին, վերոյիշեալ վերջին յօդուածին մէջ յայտ-նուած տեսութիւնը պէտք ենք իբր շատ հետա-քննելի համարել: Լարաւային-կապահասան լե-զուաճիւղին հետ հայերէնի համահայնութիւնը չի կրնար պատահական ըլլալ, վասն զի հիւսիսային կապահասան լեզուներու մէջ, Ի բաց հանելով կիւ-րինեան եւ Ուտեաց բարբառները, կրնայ ապացու-ցուիլ սեռի գոյութիւնը, բայց կը պակիս քար-թուռելեան եւ հայերէն լեզուներու մէջ. միշտ-գեռ հնդիկ-գերմանական լեզուները հոտած էին սեռի այդպիսի գործածութեան. այն ճամ-բով՝ զոր պտղաբանած է Բրուգման իբր գրոցս մէջ՝ «Բնութիւն եւ ծագումն սնունտն սե-ռերու հնդիկ-եւր. լեզուց մէջ, Պակայն մեր գէպքին մէջ համահայնութիւնը, եթէ էլ լա-քնենք ամեն պարագայը, ինչպէս զանազան գաւառաբարբառները կը սորվեցընեն, պէտք չէ իբրեւ առաջարկուած ուղղութեան ապացոյցիչ մեկնել, այլ իբրեւ շատ աւելի ապահովութեամբ անոր հակառակ: Լմամ. նման՝ Մ-տ, Ի Ցեղակա-գիրս Արեւել. բաժնի 17, 1030 եւն: Գլէ-էի կարծիքը՝ թէ Լապպեան-Ուգրեանք պէտք է յիշել, գժուարաւ արձագանգ պիտի գտնէ: Բուգգէի կարծիքը՝ Ի (Գեբ. Բ, 660) կ'ընդունուի, բայց Ի Բ, 1, 576 ալ չի յիշատակուի: Բարնուշեի եւն-թագրութիւնը կրնայ հարաւոր ըլլալ՝ բոս Պե-տեր-ընի Ի թերթին KZ. 38, 204, 39, 390),

betrachtet. Pederseps Versuch wird von Meillet bezweifelt. Seine Gründe E. IX, KZ. 39, 391.

A priori ist es natürlich nicht selbstverständlich, dass die verbale oder die nominale Bildung der Ausgangspunkt gewesen sei, von dem aus eine Ueberführung vorgenommen wurde, denn wir müssen gewiss mit Analogie rechnen, wie Meillet E. 45 hervorhebt: L'origine de cette finale (nämlich des N. P.) est inconnue; pareille addition se rencontre à l'instrumental, c'est-à-dire là où, comme au nominatif, la forme du singulier et celle du pluriel seraient sans cela identiques; et dans le verbe, les premières personnes du singulier et du pluriel ne sont pas non plus autrement distinguées. Die Verhältnisse im Neuarmenischen dürfen nicht unbeachtet bleiben. Wie aus Kevork H. Gulians El modern grammar, S 50ff. zu ersehen, ist die Verbalentwicklung ganz andere Wege gegangen, als die nominale. Vgl. ebda. S. 9ff., 24; Karst. §§ 36, 66, 83, 87, 88 usw. S. 199, bes. § 257 usw.; Finck, Neu-Ostarmen. Litspr., S. 24, 27 und S. 43ff., 50).

An und für sich ist der Analogie gewiss Raum zu geben. Andererseits aber ist gegen den selbständigen nominalen wie verbalen Ursprung des K' nichts einzuwenden, wenn es gleich wahrscheinlich ist, dass die Durchführung auf das klassische Ausmass unter dem Drucke einer Seite stattfand.

Praktisch läuft die Frage dann auf das Auffinden jenes induzierenden Faktors hinaus.

In der Verbalkategorie hat unsere Lautung ausser noch in Denominativen keinen Platz, liegt aber in der nominalen, also ausschliesslich nur noch in dieser, in ziemlichen Fällen vor. Hier sind überhaupt die Velarformantien in reicher Schattierung vertreten. Die Velaren können wir freilich mit Sicherheit wegen der bekannten Regel von den Palatalen nicht reinlich scheiden, *alués* und *formans -ac, -ci* sind z. B. sicher, innerhalb der Velaren aber sind alle Nuancen vertreten, für die Lenis, die *asp.* will ich aus naheliegendem Grunde lieber ganz beiseite lassen, sind *ahéak, ašjik, anjuk, bok*, überhaupt die zahlreichen

ասկայն ինքն ալ նոյնը վերջնականապէս զմուռած չի նկատեր, Պեդերսընի փորձն ալ երկրայու- թեան տակ կը ձգէ Մէլէ. տես իւր պատճառ- ները՝ ի Հմուտ. Քեր. էջ Թ. և ի Թեթիթիս KZ. 39, 391:

Բնականապէս ի յառաջագունէ շնչը կրնար որոշիլ թէ որքեօք բայական թէ անունական կազմութիւնն եղած է մեկնակէտք, ունեցի փոխա- ցում մը տեղի ունեցած է. որովհետեւ պէտք է ի նկատի առնուլ անշուշտ նաեւ նմանակազմու- թիւնը. ինչպէս որ Մէլէյէ (Հմուտ. Քեր. 45) կը շեշտէ. «Այս վերջնականին (այսինքն՝ յոգն. ուղղ.) ծագումը, կ'ըսէ, անծանօթ է. նման յաւելուած մը կը հանդիպի նաեւ գործիականի մէջ, այսինքն հոն՝ ուր, աւանց ասոր՝ ինչպէս ուղղականի մէջ՝ նոյնպէս գործիականի եզ. եւ յողն. մեւերը նոյն պիտի բլլային, նաեւ բայի մէջ եզ. եւ յողն. առա- ջին զէմբեան, այլ եւս ուրիշ կերպով իրարմէ շին զանազանիւր, Արդի հայերենի պարագայքն ալ պէտք չեն աննկատ ձեւը. Ինչպէս Գեորգ Է. կը- լնի (Տարբ. Քեր. տարդի Հայ. եւն, էջ 50 եւն). գրութեանէն կը տեսնուի, բայական կարգացումը բոլորովն սարսբեր ընթացք մ'ըրթած է քան անունականը՝ Հմմտ. անդ՝ էջ 9 եւն, 24. Կարգ, § 36, 66, 83, 87, 88 եւն. էջ 199, ի մասնաւ- որի § 257 եւն. Ֆիլի, Քեր. տարդի Արեւել. Հայ. էջ 24, 27 եւ էջ 43 եւն. 50:

Ըստ ինքեան ընդունուելու ենք շարժով մը նմանակազմութիւն: Սակայն միւս կողմէ քի թէ անունական եւ թէ բայական ինքնակոչ ծագման դէմ ոչինչ կրնայ աւարկուիլ, թէպէտ եւ հյուս- նական է թէ մեկ կողման ազդեցութեան տակ տեղի ունեցած է դասական լեզուի մէջ անոր տա- բածութեան շարժը:

Գործիականին մէջ ինդիքը կը յանդի հոն՝ այս եզրակացուցիչ ազգակը դանկելու:

Բայական կարգին մէջ մեր հնչումը՝ կը դանուի տակաւին միայն յարանունականին մէջ, իսկ բաւական տակ կը դանուի անունական կար- գին մէջ, ուստի բացառապէս տակաւին միայն ասոր մէջ՝ Հոս գլխաւորաբար քմուտագաստական մեւակերտները բազմազան աստիճաններով կը ներ- կայանան: Ի հարկէ քմուտագաստականները ծառ- նօթ կանոնին պատճառաւ շնչը կրնար ամենայն պայմանութեամբ քմականներէն բոլորովն անշա- տել, զ. որ. ուղ-եւ -AC, -Ci մեւակերտն ապահով են, բայց քմուտագաստականաց մէջ բուրք նքրե- րանգութիւնները կան. — Թուերը գիւրահասակա- նակ պատճառներու. համար բոլորովն զանց կ'առնուտ.— լեթիքու իբր օրինակ են՝ ան-ի, ուղ-ի,

auf *-ik, -uk* zu nennen, wie *manuk, neçuk, p'ok'rik, k'unk* usw., für die fortis, die reich vertreten ist, auch wenn wir die Palatalisierung zur Seite legen, *armukn, artak's, barwook', t'rik', jukn, mlukn, mläukn, mukn, nerk's, šuk', slak', çamak', k'akak'* usw. Nun ist bei einigen dieser Wörter auch eine Ableitung *two* möglich. Die Tatsachen, dass aber die Velarsuffixe produktiv sind, *tavrak* z. B. ist nach Pedersen onomatopöetisch, dass auch *anjuk* vorkommt, welches wir mit aksl. *qšök* unmittelbar verbinden, es handelt sich um eine armenische Stammverknüpfung, dass es endlich tonlose Aspiratsuffixe in einiger Anzahl gibt A. Nspr. S. 352, lassen den Schluss Pedersens, ebd. S. 390, die ursprüngliche Velarität des *K'* überhaupt anzuzweifeln, nicht in erster Linie empfehlenswert scheinen. Meillet bemerkt hiezu, das seien formes, où il est a priori tout aussi licite de chercher le suffixe, *ko*.

Vom morfologischen Gesichtspunkte nicht wahrscheinlich ist auch eine andere Annahme Pedersens. Pedersen will a. lg. St. 398 *caray, yauray, pesay, hskay, eraxay* von *šik* ableiten „und hierher gehört jedenfalls auch *kanaik'*, jetzt plural, aber ursprünglich gewiss ein singularisches Kollektiv zu *kin*“. Kollektiv sind Pedersen auch die *n*-Formen dieses Paradigmas mit Hinweis auf Hübschmann I, 460, St. 419. Ist es auch gerechtfertigt, dass methodisch zuerst intern vorzugehen ist, so ist es andererseits notwendig, der Totalität nicht restrict nachzukommen, abgesehen davon, dass intern ein Anhaltspunkt für das Vorgeschlagene fehlt. S. das Ven. Wb. 1096. Die Anomalie des Nom. Pl. kehrt im Südindogermanischen wieder, ist sie genau entsprechend, so ist mit der Genese von diesem Gesichtspunkt, und nur von hier, dem Wesen der Sprachforschung genügt. Brugmann, F. 212, 170, steht auf diesem Standpunkt. Nach Pedersen wären allerdings Schwierigkeiten, die von seiner Lehre aus freilich auch zu beseitigen sind. Nun ist aber nach Lidén, Stud. I, 10 ff., MSL. 15, 339 ff. (s. 59), der

նյոյւնի, բոյն, ընդհանրապէս յիշելու ենք բազմաթիւ բառեր ինչպէս մանուկ, նոյնու, բոյնի, հասակ, եւն. իսկ թանձրեբու համար, որոնք առատօրէն կը գտնուին նաեւ եթէ քմականացումն ի նկատի չառնուիք յիշեմ որ. աղբաւ՝ որմանն, որբոտ, բարտ, իրիտ, յոսն, հրն, հյնն, ման, ներտ, շուտ, ուտ, ցամտ, տաւտ եւն: Արդ այս բառերն անմիջաբար ի՞նչ անուանում մըն ալ հնարար է:

Այն իրողութիւնները թէ քմաւագատական մասնիկները արգասարք են թէ՛ որ. աղբաւ որբոտ ըստ Պեդերսենի նմանապէս է. թէ՛ նաեւ նյոյն բառը կը հանդիպի, զոր մենք հնար. ԱՅԵԿՆ ի հետ անմիջաբար կը կապենք — ինչդիրն այն է որ հայ. արմատ մը սիւալ ճանչցուած է — թէ՛ վերջապէս անձայն թաւ մասնիկներ կը գտնուին բաւական թուով (Հայ. եւ Իրադի Լեզ. էջ 352) այս ամենը նախ շատ ընդունելի չէն երեցեքեր Պեդերսենի եղբակցութիւնը (անդ, էջ 352), որ Ք. Բ ընդհանրապէս նախնարար քմաւագատական ըլլալը ստորակուսական կը համարի: Մէյն այս մասին կը գիտէ թէ ասոնք «ձեւեր», են, որոնց մէջ է յառաջագունէ նոյնապի բոլորովն ներքին է յի մասնիկը փնտռել:

Չեւախօսական տեսակէտ նոյնպէս հաւանական չէ Պեդերսենի ուրիշ մէկ կարծիքը: Պեդերսեն կուզէ (անդ, 398) անէն յառաջ բերեալ ծառայ, յարայ, փնայ, հոյայ, երտայ, եւ անշուշտ ասոնց կարգէն է նաեւ կոնայ, հիմայ յոյ. , բայց նախապէս ստուգել. եղանի հաւաքական մը՝ կն բառին: Հաւաքական են Պեդերսենի համար նաեւ են ալ (էջ 419 — օրինակ վկայութիւն կը կոչուի՝ Հիւրը, Քեր. Ա, 460): Եթէ իրաւացի է թէ յօրինուածօրէն նախ ներքնակազմութիւնը չենելու է, սակայն անհրաժեշտ չէ միւս կողմէ ամբողջականութեան խտրելու կողմէ ըլլալ, թող որ առաջարկուած ինքզին համարներին կուսուրը կը պակսի: Տես Հայկ. Բառ. 1096: Յոգն. ուղի թանկանունութիւնը հարաւային հնդկականական մէջ ալ երեւան կ'ելլէ եթէ ասի փշրի՝ համաստասխանող է, այն ատեն բաւարարութիւն արուած կ'ըլլայ այս տեսակէտէ, եւ միմիայն ասկէ, ըստ լեզուաբանութեան պահանջմանց: Բրուգման (Քնն. 21, 170), այն տեսութեան կրպկեցած է Պեդերսենի համեմատ՝ կան դժուարութիւններ, որոնք սակայն իւր իսկ վարպէտութեամբ ալ կրնան հարթուիլ: Բայց արդ ըստ Լիդենի (Ուսումն. Ա, 10 եւն. է Յիշատակագիրս Լեզուագ. Պարբիս, 15, 399 եւն. էջ 59). թէ միջամասնութիւնը (միջամասնութեան փակումը) հնդկականական հին երկար մըն

intervokalische Verschluss eine idg. alte Länge; mit dieser Aufklärung meint Meillet ebda. 340: Le traitement de la gutturale intrevocalique embarrassait M. Pedersen und bringt überhaupt gegen die Pedersensche Theorie schwere methodische Bedenken vor; für die oben gestreifte „Ausnahme“, nach der Pedersen Brugmann zustimmen könnte, sagt er: La supposition de M. Pedersen que le k de mak'ı̄ ‚brebis‘ aurait été anciennement final de mot est aussi arbitraire. Ganz richtig, da die exzeptionelle Behandlung theoretisch auf analogischer Exzeption beruht. Brugmann nimmt aber an, 183 A, dass ein Nom. Pl. *kanaik'* ursprünglich Nom. Akk. Sing. Neutr. gewesen sei, mit *k'* als *go*-Formans: da andere Kasus daneben fehlten und die Formen als Kollektivum pluralische Bedeutung hatten, so erschien sie als Nom. Plur. und nach Doppelheiten wie *hogis:hogik'*, *anjins:anjink'* wurde *kanaıs* zu *kanaik'* hinzugebildet. Jetzt kann aber *-aik'es* auch nichts anderes ergeben als *aik'* und diese Erklärung gibt einen wichtigen Weiser für die Erklärung des Nom. Pl. überhaupt ab. In unserem Paradigma musste den Gesetzen entsprechend eine Diskrepanz im Akkusativ aufkommen, ebenso im Lokativ, was hätte der Dativ-Ablativ, was der urarmenische Instrumental *kanaigibhı̄* ergeben? Dem Suppletivismus war dadurch Halt gegeben, dem Druck der Kategorie, der Analogie Raum. Im Singular war nach dem Nominativ-Akkusativ ein Weichen des vokalisiert Instrumentals in ein regulärvokalisches Muster, damit auch der Uebergang des Genitivs, also des Singulars anzunehmen. Dem Instrumental konform war der Plural; wurde er wie jener beeinflusst, so war die Bildung des Akkusativs wie *kanaıs* möglich, die Charakteristik des Rektus aber vermochte den Numerus des Instrumentals unzweideutig zu charakterisieren. Die Bildung ist also auf diese Weise dem got. *menof's su* ags. *mona* entsprechend und in der armenischen Sprache auch ein Bedeutungswert geworden. Zu erinnern ist an den griech. Dat. *κόμμηδι* oder *κόμμηι*, dem formalen Verhältnis ist neugr. *tsara*, Pl. *tsaradis Kupia* ‚Mutter des Vaters‘ genauest entsprechend. Kretschmer, Iesh. Dial. 326,

ե. այս մեկնութեամբ կը կարծէ Մէյէ (անդ՝ 340) թէ Պեդերսընի վարսնք կը պատճառէր միջամուկ (միջնակայնուոր) կոկորդակահին զարգացումը եւ ընդհանրապէս Պեդերսընի վարգապետութեան գէժ՝ յօրինուածական ծանր գծուարութիւններ յառաջ կը բերէ: Վէրն ակնարկուած «բացառութեան» մասին համար, որով Պեդերսըն համակարծիք կրնար ըլլալ Բրուգմանի, կ'ընէ. «Պեդերսընի ենթադրութիւնը թէ մտի բառին Ի-ն նախապէս բառապիւրջ եղած պիտի ըլլայ, նոյնպէս կամայական է: Շատ ճիշդ է այս. վասն զի զայն իբր զարտուելի նկատելը կատուած է տեսականորէն անկէ որ նմանակազմական զարտուելութիւն մը հիմ կ'առնուի: Բրուգման սակայն (էջ 182 ծն.) կ'ընդունի թէ յոգն. ուղղ. ինչոյ՝ սկզբնաբար ընդգր. եղ. Տայց. եղած ըլլայ Ի—ով իբր զՕձեւակերտն որովհետեւ ստոր քով ուրիշ Տոյրմներ կը պակտէին եւ ձեւերն իբր հաւաքական՝ յոգնակի նշանակութիւն ունէին, ուստի յոգ. ուղղ. համարուեցաւ եւ կրկնուոր ձեւերու նման՝ ինչպէս հնդի՝ հոգի, ունիւն՝ ունիւն, կազմուեցաւ ինչոյ՝ հանդէպ ինչոյսի: Բայց արգ. -aik'es ուրիշ բան չի կրնար յառաջ բերել բայց եթէ ոչ եւ այս մեկնութիւնը՝ բուն իսկ յոգն. ուղղականն ընդհանրապէս մեկնելու կարելու ուղեցոյց մը կ'ըլլայ: Մեր օրինակին մէջ ըստ օրինաց Տայց.ի մէջ, անհնրդաշնակութիւն մը նաքելու էր, ինչպէս նաեւ ներգոյականի մէջ. արգ. ինչ կրնար յառաջ բերել արտակա-բացառականը եւ ինչ՝ նախահայերէն ինչոյ ցնկի գործիականը: Ասով կուտան մը կը տրուէր լրացուցմանը, եւ առի՞ կարգի ճնշման եւ նմանակազմութեան: Եզակոյն մէջ ուղղ.—Տայց.ի համաձայն՝ պէտք էր որ ձայնականացելու գործիականը առի՞ տար կանոնաւոր ձայնաւորական օրինակին, եւ ստով ընդունիլ նաեւ սեռականին, ուստի եզակոյն՝ փոխանցումը: Գործիականին համեմատ էր յոգնակին, որ եթէ այս ալ՝ անոր պէս՝ աղքեցութիւն կրած էր ինչոյս ի նման Տայց.ի կազմութիւնը հնարաւոր կ'ըլլար, բայց Ուղղ.ի նկարագրականը կրցած է անհրկէսյորէն ընտրող աղքեցութիւն ընել գործիականի թուոյն վրայ: Ուստի այս կերպով կազմութիւնն համապատասխան է գոթ. *menopst* հանդէպ անգլ. *mother*, *mona*, եւ հայերէնի մէջ գարեկը իմաստանկերտ մ'եղած է: Թիշիլու է յուն. *արկ. xómμηδι* կամ *xómμηι*, որ կերպական հանգամանքին ճշգրիտ կը համապատասխանէ նորոյն. *tsara*, յոգն. *tsaradis*, այսինքն *Κυρία* «հօր մայրը» (Սրէշմեր, Լեւորիական Բարբառաւ., 326):

Wenn wir die grosse Bedeutung dieser von Kretschmer g. St. erklärten Form würdigen, so können wir zum Schlusse unserer Frage gelangen. Beachten wir den Umstand, dass die eventuelle Erhaltung des Velarplural in moderner Zeit (meine Gewährsmänner wollen selbst hievon nicht viel wissen) sich vorzugsweise, resp. ausschliesslich in der Reihe der Verwandtschaftsausdrücke bewegt, so Aidynian II, 14, 15, Hanusz kennt nur *ortik'*, O jez. orm. p. 47, Karst S. 201, so ist es kein Zufall, dass viele Verwandtschaftsnamen indogermanisch velar gebildet sind. Intern ist *ok'antē*, aw. *ia'rikā*, *jāhikā*, s. neben *parivettar* bei *Yajñavalka parivindaka*, Delbrück, Verw. 204, in Familiennamen *Dandagrāhika* u. a. m., Gr. II², 1, 603, auch litauisch, z. B. *Kumatūkas v. Kamatūtis, Naujokike v. Naujōks*, gall. *Divicia*, korn. *motrep* usw. Nun wäre noch darauf hinzuweisen, dass nach Delbrück, g. St. 436—41, die Namensbildung eine sehr variable war, was nach dem eine sehr wichtige syntaktische Frage mit gewohntem Scharfsinn behandelnden Aufsätze Brugmanns, F. 21, 318, nur noch deutlicher zum Bewusstsein kommt. Danach können wir unter den, durch den klassischen und neueren Bestand gesichert, zahlreichen Velarstämmen mehrfach zum Teil die Wirkung von *kin* (so wie *iszan* nach *tikin* einen *ait'*-Plural bildete) annehmen, indem beispielsweise an *dayeak mardik* erinnert sei. Diese Annahme birgt, abgesehen von dem Umstand, dass bei Verwandtschaftsnamen an und für sich diese Formantien zahlreich waren, eine grosse Wahrscheinlichkeit in sich, als ja nach dem Zeugnis der Sprache das Armenische vom Indogermanischen abweichend mütterrechtliche Namen schuf und übernahm, als die Armenier das kleinasiatische Recht akzeptierten. Dass dabei die Sprache neuschaffen musste, kommt nach der glänzenden Aufdeckung der Mittelmeerverhältnisse durch Kretschmer, Glotta II, 201 ff., nicht in Frage. Das führte aber die Ausdehnung der alten Mittel herbei.

Dann könnte man *hawō* vom Paradigma *parok* herleiten und in dem Zusammentreten dieser Kategorie mit dem anderen doppelparadigmatischen Ertheil aus der Urzeit die

Եթէ Կրէշմերի յիշեալ տեղը մեկնարանած այդ մեծին ունեցած մեծ նշանակութիւնը գնահատենք, կրնանք մեր խնդրոյն վախճանին հասնիլ: Մտադիր ըլլանք այն պարագային որ քմառագաւու տական յոգնակին պատահարք պահուած է նուրազոյն ժամանակներս (— իմ երազնաւորներս այս մասին շատ կարեւորութիւն տալ չեն ուզեր): Գլխաւորաբար կամ բացառապէս միայն ինձմանութեան բառերու շարքին մէջ. այսպէս Այրշեան, Բ. 14, 15, Հանուշի Ծանօթ Ե միայն որդի (Հայ. 1 Էդ. էջ 47). Կորո (էջ 201) — այն ատեն բնու ըստ պատահան չէ որ ինձմանութեան բազմութիւն բառեր ըստ հնդկիդեղմասկականին քմառագաւուկան կազմութիւն ունին: Ներքեակազմ Ե զուռ, գ. ԿԱՐԻԿԱ, յահիկա, տես յարիւտարի հետ՝ Կայնավկա, յի քով յարիւտակա, Գլխիւրի (Ազգակ. 204) ընտանեկան անուանց մէջ Dandagrāhika եւ ուրիշ շատեր (Քեր. Բ², 1, 603). նաեւ Կamatūtis, Naujokike v. Naujōks, գաղ. Divicia, Korn. motrep են: Կը ինչ մասնաւոր ժամանակներ ընել թէ ըստ Գլխիւրիցի (անդ. 436—441) անուանց կազմութիւնը շատ բազմապիսի էր, յոր աւելց պայծառագոյն կը բացայայտէ Բրուսման յոգնածի մը մէջ (գն. 21, 318), ուր իւր սովորական սրամասնութեամբ համեմայնական շատ կարեւոր խնդիր մը կը հետազօտէ: Ըստ այսմ շատ մը քմառագաւու տական բազմութիւն արմատներու մէջ, որոնք թէ գտաւան են թէ՛ այլ վկայութեամբք ապահով են, կրնանք մտածար ընդունիլ բազմապիսի ազգեցութիւն մը ինչ բառին (այնպէս՝ ինչպէս ինչո՞ւ այդ յոգնակի կը կազմէր որի՞նչ նման), իրբեւ օրինակ յիշելով գոյտի, Բորիլ: Այս ենթադրութիւնը Բուսանց նկատելու այն պարագայն որ ինձմանութեան բառերուն մէջ ըստ ինքեան ալ յաճախազէպ էին այն ձեւակերտները — մեծ հաւանականութիւն մը կը ստանայ, քանի որ՝ ըստ լեզուին իսկ վկայութեան՝ հայերենը հնդգերմանականէն շեղելով կը ստեղծէր եւ կընդգրկէր մայրենի-իրաւանց վերաբերող բառեր, այն ատեն՝ որ Հայք վերաբարկական իրաւունքն ընդունեցան: Թէ լեզուն այս ատեն ստիպուած էր նորակերտել, խնդիր չէ վերջենք, ինչպէս յայտնի է միջերկրեան այն պարագաներէն՝ զորոնք պայծառօրէն երեւան հանած է Կրէշմեր (1 Էջու, Բ, 201 են):

Ասով կարելի է քարոհ հորովակեն յառաջ բերել հաս, եւ այս կարգին՝ հնութենէ ժամանա գուած միւս կրկնակարգին հետ ունեցած համընթացութենէ՝ հետեցեցեւ անոր տարածումն

Ausbreitung auf das Gesamtnominale erblicken. Eine Stütze erhält diese Annahme durch die von Meillet vorgebrachte syntaktische Eigenheit, E. IX, *me ark'aik', ū en, bazum avourk'* usw. Pedersen, A. Nspr. 468, ist nicht überzeugendes. Die direkten Zeugen für den formantischen Velarreichtum müssten, wenn athematisch, verloren gehen, sind aber, wie wir rückblickend sagen können, im Plural attestiert.

Die Ausdehnung auf das Verbum ist nach Feststellung der nominalen Sachlage wahrscheinlich, dass aber keine Ansätze vorhanden gewesen wären, an welche die nominale Uebertragung anknüpfte, ist durch nichts erwiesen.

Dr. Karl Treimer.

անուանց ամբողջութեան վրայ: Այս կարծիքը կուտան մը կը տանայ Միկելին յառաջ բերած համանայնական մէկ յատկութեամբ (Հմտաւ. քեր. էջ Թ.) Վեքրայտը ինչ ինչ բուռած արարտ են: Պեղեքսեանի (Հայր. եւ Պր. էջ 468) ըսածն աւելի համոզիչ չի: Չեւակերտ լատնագրաստականաց քննութեան ուղղակի վիճակը, երբ անարձան էին, պետք էր կորսուէին. բայց՝ ինչպէս կ'ընենք ըսել անբարարած հայեցումներով մը, զորոնք կուտան գործունի յոգնակոյն մէջ:

Անուանականի որպիսութեան որոշուելէն ետքը՝ հասանական է բնոր տարածուիլ նաեւ բոյն վրայ. բայց այնչէր կ'ապացուցանեն այն կետը թէ չկային իրք բողոքներ ալ, զորոնք կուտան առաւ իրեն անուանական այն փոխանցումը:

Կ. ՏՐԱՄՇՐԻ

Յարգմ. ԵՂ. ԻՊՆԱՏԻՈՍ ԱՅՏՈՒՆ

Ա Ջ Գ Ո Գ Ր Ա Կ Ս Ն

ՅԵՂՈՐԱՆՆԱԿԱՆ ՀՆՏՈՒՆՆԵՐԻ ԲԻԹՈՒՆԻՆԵՐ ՄԷՋ

Թերեւս աւելի հասկանալի պիտի լիներ, եթէ փոխանակ բիթանիյն բռնի Իսթիսի Յանաքին, մէջ, բիթանիս գասական հնութեան մէջ այն փոքրիկ աշխարհն էր, որուն հիւսիսային բաժինը կը կազմէր մի եռանկիւն, ունենալով իրեն խորխոս Իսթիսի ծովախորշին ծայրէն դէպ ի զա հասալ յառաջացող մի ուղիղ գիծ, իսկ իրեն հազաքսի Պանֆորի ասիական ասիւնըը: Հարաւամասը կ'ընդգրկէր այսօրուան Պրուսայի վիլայէթին մի կարեւոր կտորը իր մէջ ունենալով Ուլմանի լեռնաշղթան. Յուլիոս Նեսար հիւրասիրուեցաւ Նիքոմիդեսէ, Նիկոմիդիոյ հիմնադրէն, որ կը տիրէր բիթանիոյ, Հաննիպալը, Հռոմայեցիներէ յաղթուելէ յետոյ, ապաստանեցաւ ի բիթանիս եւ այս երկու պատմական անձնաւորութեանց ժամանակաբաշխէ կամ տեւական մնալը այս երկրի մէջ սպառնոց անոր պատմական անունն եւ կարեւորութիւն: Ամեն անգամ երբ այց կ'եննեմ Փոքր-Ասիոյ այս կամ այն երկրամասերն, մտքիս մէջ կ'արթննան բոլոր այն պատմական իրադարձութիւնները, որոնք կատարուեցան հոն անցելոյն մէջ եւ հրապարակ եւ շահեկանութեամբ կը պարարեն զայն: Անցելոյն եւ ներ-

կային բազմաութիւնը, երբեմն հոն բնակող ժողովուրդներու ջրումը եւ անհետացումը, նորերու երեւումը պատմական եւ ցեղագրական տեսակետէ հետաքրքրական հարցեր կը դնեն մեր առջեւ, որոնց ուսումնասիրութիւնը եւ վերլուծումը ապահովպէս նշոյնքան կարեւոր են, որքան մարդկութեան համար անմիջական եւ գործնական շահեկանութիւն ունեցող մի որեւէ գիտական խնդրի հետազոտութիւնը:

Բիթանիս այսօր մի հոծ հայ գիւղացի բնակչութիւն ունի, եկած հաստատուած վերջին դարերու մէջ թիւրք տիրապետութեան հաստատուած ասոցին, աւելի կամ նուազ հաւասարութեամբ պահած իւրենց բնակչութիւնը, բարքերն աւ սովորութիւնները, թէեւ լեզուն արդէն հզօրապէս աղաւաղուած թիւրքերէնի ազդեցութեան տակ, այնպէս որ իւր խօսած հայերէնի գրեթէ ³⁾ չէր թիւրք բառերէ կազմուած է: Այս հայ գաղութին ներկայութիւնը բիթանիոյ մէջ պատճառ եղաւ որ, թէ մասաւոր անցելոյն մէջ եւ թէ այս անգամ երթամ անցելոյն վրայ յառաջ վերել հայ ցեղագրութեան վերաբերեալ սկսած ուսումնասիրութիւնս, որուն մասին արդէն առիթ ունեցայ մի աշխատութիւն կարգաւոր Արեւմտային կայսերական բժշկական կաճառին առջեւ:

Հիւանայի է տեսարանը Նեօքթէրէի եւ Պոլուի 1800է մինչեւ 2000 մետր բարձրացող լեռնաշղթաներուն, որոնք կը կազմեն Ուլմանի